

Gesprekken over wonen en woonvormen, als voorwaarde voor volwaardig burgerschap

Wonen is een belangrijk thema, vooral voor cliënten die van langdurige zorg afhankelijk zijn. In het Waardenetwerk Volwaardig Burgerschap is het thema in de afgelopen anderhalf jaar intensief besproken. In dit artikel geven we een overzicht van goede praktijken, principiële keuzes, belangrijke tips en dilemma's die in het waardenetwerk aan de orde zijn geweest.

Inhoud

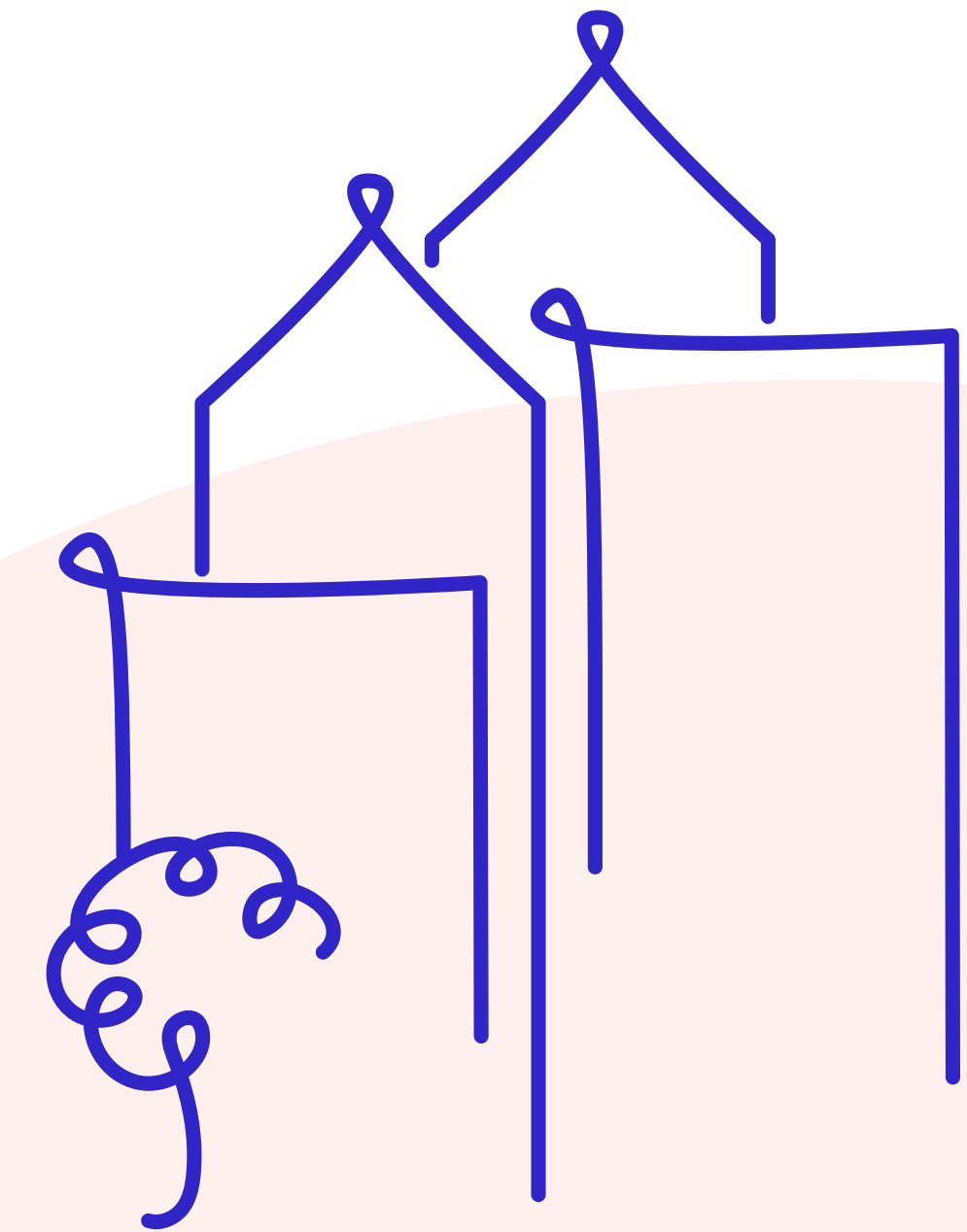
1.	Wonen: een belangrijke opgave op alle niveaus	3
2.	Cliënt- en burgerperspectief	4
2.1	Recht op wonen	4
2.2	Keuzevrijheid in de praktijk	5
2.3	Praktische ondersteuning	5
3.	Het perspectief van de zorginstelling - woonvormen met zorg	6
3.1	Blijf vanuit waarden denken	6
3.2	Samenstelling doelgroep	7
3.3	Permanent of tijdelijk wonen	7
4.	Het perspectief van de wijk	8
4.1	Welkom in de buurt	8
4.2	Toevallige ontmoetingen stimuleren	8
4.3	Investeren in een leefbare wijk voor iedereen	9
5.	Het lokale en (boven)regionale perspectief	10
5.1	Samenwerken is noodzaak	10
5.2	Doelgroepen die moeilijk huisvesting vinden	10
5.3	Eigen vastgoed als stukje van de puzzel	11
6.	Samenvattend	12

1. Wonen: een belangrijke opgave op alle niveaus

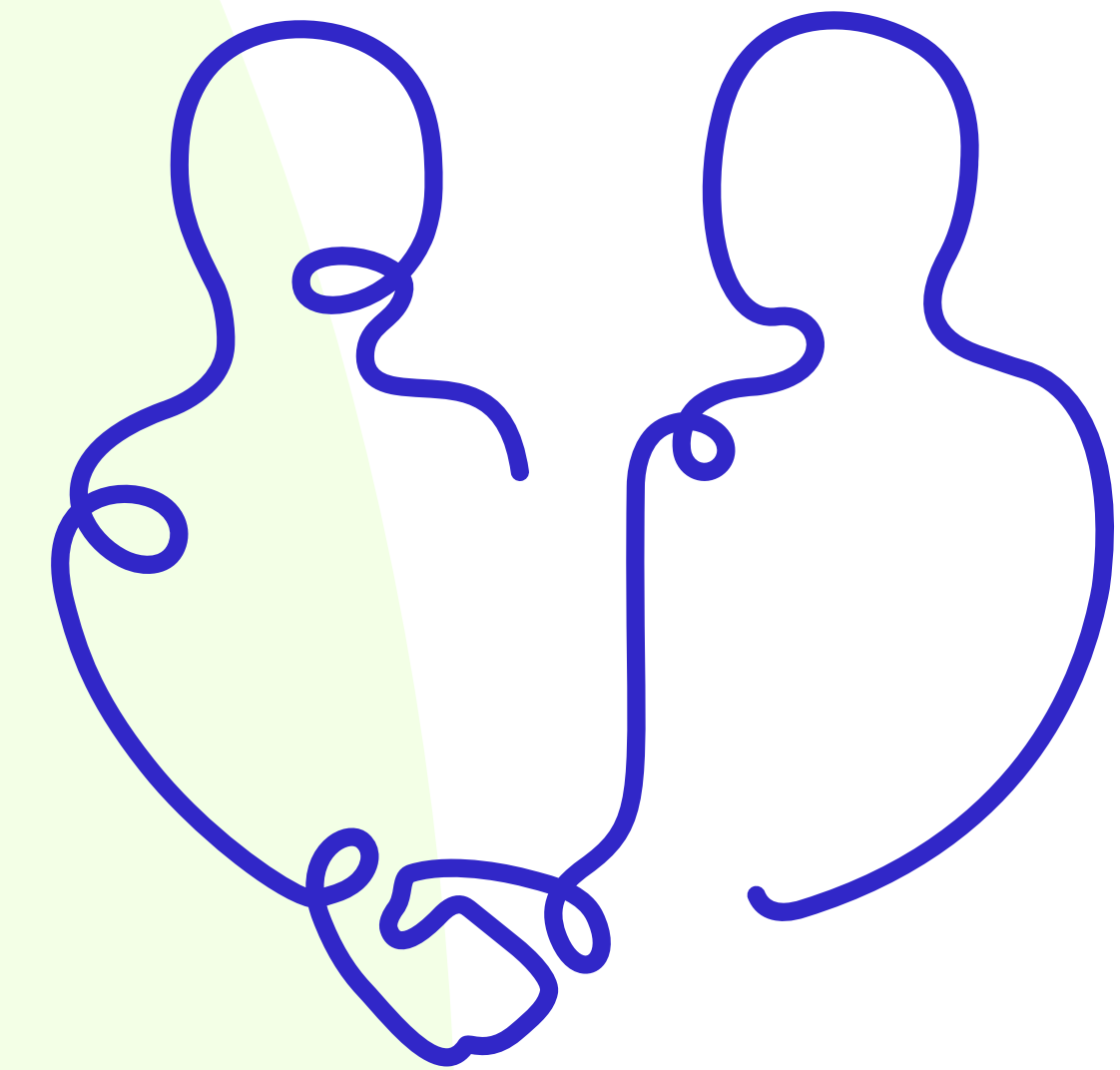
In Nederland staan we voor een enorme uitdaging: een schrijnend woningtekort dat tot 2030 om 900.000 nieuwe woningen vraagt, waarvan 250.000 in de sociale huursector.

Cruciaal is dat hierbij 30 procent wordt gereserveerd voor kwetsbare groepen, waaronder mensen met psychische aandoeningen. Deze opgave vereist regionale samenwerking, waarbij elke regio afspraken moet maken over aantallen, spreiding over gemeenten en wijken, en toewijzing aan diverse doelgroepen. Een integrale aanpak is noodzakelijk, verankerd in een regionale woonzorgvisie.

Voor mensen die in klinieken verblijven, in een beschermde woonvorm of op straat leven, is het woningtekort méér dan een abstract probleem. Het raakt hen persoonlijk, vooral voor hen die streven naar meer zelfstandigheid. Hoe vinden zij een betaalbare woning, in een omgeving die bevorderlijk is voor hun herstel, met passende zorg en ondersteuning? In het samenspel van volkshuisvesting en zorg blijkt het verbinden van deze twee werelden essentieel, maar soms ook complex.

2. Cliënt- en burgerperspectief

In discussies binnen het waardenetwerk was het cliënt- en burgerperspectief steeds uitgangspunt: het recht op wonen staat centraal, net als de keuzevrijheid en eigen regie.

2.1 Recht op wonen

Wonen is een recht voor iedere burger. Dit is ook expliciet vastgelegd in het VN-verdrag voor mensen met een beperking. Voor mensen die in een kliniek of beschermde woonvorm wonen of op straat leven, is de overgang naar een eigen woning vaak een belangrijke stap in het proces van herstel.

Toch zien we nu vaak in de praktijk dat er aan mensen met psychische aandoeningen extra eisen worden gesteld. Dat zou niet moeten. Geen extra eisen, maar in overleg met de persoon waar het om gaat, de juiste begeleiding afspreken.

“In het VN-verdrag wordt gesteld dat de beperking nooit leidend mag zijn voor waar je woont. Word je behandeld als gewone burger? Of krijg je te maken

met woningtoewijzing en extra voorwaarden? Bijvoorbeeld met wie je gaat wonen of waarop je wordt gecontroleerd. Veel dak- en thuislozen lopen weg van onze oplossingen. Ze willen zelf bepalen waar ze wonen en met wie ze de woning delen.”

Dit recht op een thuis is ook terug te zien in de beweging van scheiden wonen en zorg, dat al langer gaande is. Hierbij gaat het niet alleen om de vraag of het huurcontract op naam van de instelling of van de cliënt staat. Als het goed is krijgt de cliënt ook werkelijk meer regie over eigen woonsituatie en eigen leven. Het ideaal is dat de hulpvrager kan blijven waar hij woont en dat de hulpverlening meebeweegt.

Als belangrijk leidend principe werd gezien: “Als je zegt ‘zorg is leidend’ dan koppel je het

wonen aan een setting en een instelling. Terwijl wonen een belangrijke eigen waarde is. We verhuizen iemand niet, tenzij daar een hele goede reden voor is. Dit past bij het scheiden van wonen en zorg. En bij de beweging van beschermd wonen naar beschermd thuis.”

2.2 Keuzevrijheid in de praktijk

Waar iemand kan gaan wonen wordt soms beperkt door de beschikbaarheid van woningen en de draagkracht van een wijk. In Hart van Brabant proberen ze daar een praktische oplossing voor te vinden.

Casus 'Hart van Brabant'

In Hart van Brabant zijn matching-tafels ingericht voor 'uitstroom' uit instellingen. Met woningcorporaties zijn afspraken gemaakt over het aantal woningen dat zij beschikbaar stellen. De keuzevrijheid van de cliënt staat centraal, maar je ziet dat in de ene gemeente de woningen veel sneller gevuld zijn dan in de andere. Cliënten krijgen nu de vraag wat zij in het algemeen belangrijk vinden aan een woning en een woonomgeving. Daar wordt dan een plek bij gezocht. Zo probeert men keuzevrijheid en eigen regie zo goed mogelijk te borgen.

2.3 Praktische ondersteuning

Bij een overgang naar (weer) zelfstandig wonen komt heel wat kijken. Continuïteit van zorg is dan heel belangrijk. Er zijn voorbeelden waarin begeleiders uit een woonvorm een cliënt blijven begeleiden na de verhuizing. Daarnaast kan de volgende steun nodig zijn:

- Steun bij regelzaken zoals een huurovereenkomst, huurtoeslag, zorgtoeslag, enzovoort. Soms is een budgetcoach nodig.
- Steun voor het regelen van een nieuwe huisarts of andere dagbesteding.
- Steun bij het voeren van een huishouding, bijvoorbeeld: het huis op orde houden, boodschappen doen, (gezond) eten en koken.
- Steun bij de inrichting van een woning.

Tip: ['Een kookboek voor thuisgevoelens van jongeren'](#) geeft hulpverleners een handvat hoe zij jongeren (en anderen) kunnen ondersteunen bij de overgang naar zelfstandig wonen.

3. Het perspectief van de zorginstelling - woonvormen met zorg

In de zorg is steeds meer aandacht voor wonen in de wijk. Toch verblijven sommige cliënten nog steeds kortere of langere tijd in een woonvorm van een instelling. Deze woonvormen worden steeds meer divers en kleinschaligheid neemt toe. Er zijn vormen van geclusterd en gemengd wonen en woonvormen met meer of minder intensieve zorg.

3.1 Blijf vanuit waarden denken

Maatwerk, zoveel mogelijk eigen regie en sociale inclusie zijn ook waarden die in woonvormen en klinieken overeind blijven. Iedereen heeft een plek nodig waar hij zich thuis kan voelen. Hoe je iemand die verhuist naar een beschermde woonvorm of naar een kliniek voor langdurige verblijf, kunt helpen zich thuis te voelen, spreekt uit het volgende citaat:

“Je zou de inrichting van een woning kunnen gebruiken om met toekomstige bewoner(s) toe te leven naar hun verhuizing. Bespreek met hen wat ze mooi vinden aan de muur, op de vloer. Het gaat erom dat het eigen voelt, jouw woning; met wat jij nodig hebt om er fijn te wonen, ook in verbinding met de

omgeving. Maak hier een feestelijk traject van.”

In de praktijk vraagt het veel flexibiliteit en creativiteit om waarden als eigen regie en inclusie betekenis te geven (Zie de casus Noord- en Midden-Limburg). Het levert allerlei logistieke en financiële vraagstukken op. Bovendien moeten de zorginstellingen rekening houden met belangen en wensen van andere inwoners in de buurt.

Casus Noord- en Midden-Limburg

In Noord- en Midden-Limburg hebben zes partijen een alliantie gesloten voor de aanbesteding van beschermd en begeleid wonen. De vraag was

om een inclusief aanbod neer te leggen voor alle vragen binnen beschermd wonen. “We kijken niet alleen naar het aanbod van elke partner, maar ook hoe we dat inclusief kunnen maken. Voor alle leeftijden. We mixen en matchen de doelgroepen. De hulpvrager wordt gekoppeld aan de alliantie en wij zoeken een passende plek. In de praktijk vraagt dat veel souplesse, flexibiliteit en mensenkennis van onze medewerkers om de goede passende combinaties te maken. (...) De uitstroom van mensen is de zwakste schakel. Dat draaien we om, de professionals stromen uit en de hulpvrager blijft wonen waar hij woont. Onze teams zijn flexibel en bewegen met je mee. (...)”

Er zijn verschillende soorten afspraken mogelijk tussen woningcorporatie, zorginstelling en cliënt/bewoner. Een voorbeeld zijn omklapwoningen: als de zorgvraag vermindert gaat de woning over van instelling naar cliënt. De zorginstellingen kunnen een afspraak met de woningcorporatie maken dat die dan een nieuwe zorgwoning in dezelfde buurt beschikbaar stelt.

Tip: Valente, Aedes en het ministerie voor BZK hebben [modelovereenkomsten opgesteld voor intermediaire verhuur](#).

3.2 Samenstelling doelgroep

Bij het starten van een nieuwe woonvorm of het plaatsen van cliënten in een bestaande woonvorm wordt vaak de vraag gesteld wat de doelgroep is. Draai die vraag om is het advies: waar is de meeste behoefte aan? En wat betekent dat dan voor het ontwerp? Een andere vraag is of je mensen met complexe problematiek bij elkaar kunt zetten. Volgens deelnemers aan het waardenetwerk hangt dit af van:

- De draagkracht van het complex en de wijk. LVB, forensisch en verslaving is een hele moeilijke doelgroep, dat trekt criminaliteit aan. Voorkom overlast voor de omgeving.
- De kracht van het team: je kunt best ingewikkelde mensen bij elkaar zetten, mits je een heel goed team erop zet. Als je spilfiguren met bepaald specialisme ziet vertrekken dan kan de kracht opeens inzakken en neemt overlast toe.

- En van de persoon. Geef iemand keuzevrijheid of de woonplek bij hem/haar past en eventueel een proefperiode waar iemand dat kan bepalen.

Om te zorgen voor meer integratie met de omgeving is het mengen van groepen een optie. Een voorbeeld uit de praktijk van woningcorporatie Talis in Nijmegen, is dat zij soms benaderd worden door ouderinitiatieven als ze een woongroep willen opzetten. Meestal wordt dat dan een onderdeel van een groter complex. Naast de sociale integratie is dit financieel gunstiger, want alleen bouwen voor woonzorg is financieel meestal niet haalbaar.

“Betere integratie met de omgeving vergroot je door een slimme mix te maken met andere doelgroepen met urgentie. Dan wordt het minder een ziekenhuis. Het gaat om betekenisvol in de samenleving meedoen, en dat is op een ziekenhuisterrein toch lastiger.”

3.3 Permanent of tijdelijk wonen

Maar hoe zorg je er nu voor dat in een woonvoorziening ruimte komt voor nieuwe mensen? Het dilemma dat Parnassia in het netwerk inbracht is dat ze enerzijds cliënten de zekerheid willen bieden dat ze zo lang kunnen blijven wonen als nodig is, maar dat dit de betaalbaarheid van de zorg lastig kan maken.

“Eigenlijk willen we mensen met een zware indicatie laten wonen met 24-uurszorg, maar als mensen stabiel wonen, dan gaat de indicatie omlaag en dan past de 24-uurs zorg niet meer.

Als mensen geen zorg meer nodig hebben.

Dan kunnen mensen huurbescherming krijgen, maar dat hangt ook af van de bestemming die op het pand zit.”

De deelnemers aan het gesprek constateren dat doorstroming nooit het doel moet zijn, want juist door de beschutte woonvorm neemt de zorgvraag af. Vanuit praktijk en onderzoek weten we dat verhuizen niet goed is voor mensen die mentaal kwetsbaar zijn omdat het hele steunsysteem verdwijnt. Vanuit deze logica kiest Parnassia voor permanente bewoning waarbij verhuizen kan worden gestimuleerd op vrijwillige basis.

Casus Parnassia Haaglanden

Parnassia laat door Arcade 142 sociale huurwoningen bouwen in woonzorgpark Rozenburg, midden in Den Haag. De appartementen zijn bedoeld voor eigen cliënten. Bewoners krijgen een woonzorgovereenkomst die het verkrijgen van huursubsidie mogelijk maakt. Elk van de drie nieuwe gebouwen krijgt een sociale conciërge. Deze wordt bekostigd door de gemeente vanuit het Wmo-budget.

4. Het perspectief van de wijk

In het waardenetwerk is veel aandacht besteed aan een passende woonomgeving. Niet alleen de woning en de woonvorm zijn belangrijk, ook de wijk waarin iemand woont telt mee. Verschillende aspecten van samenwonen in de wijk zijn aan de orde gekomen:

4.1 Welkom in de buurt

Samenwonen in een wijk moet voor alle bewoners prettig zijn. Aandacht voor elkaars positie is daarom nodig. Het gedrag van mensen met psychische aandoeningen kan soms tot angst of afkeer leiden bij andere bewoners. Voor de mensen met psychische klachten is contact met burens en andere wijkgenoten juist belangrijk voor het herstel.

Wat helpt in een welkome buurt is om als wijkteam met buurtbewoners in gesprek te gaan en eventuele zorgen serieus te nemen. Een praktische tip is om in afstemming met de betreffende persoon, de burens een telefoonnummer te geven van een hulpverlener, dat ze kunnen bellen bij vragen of klachten. Persoonlijke ontmoetingen helpen vooroordelen te verminderen. Zo helpen begeleiders in de zorg vaak hun cliënten om contacten te leggen met burens en andere wijkbewoners en om veilige plekken te vinden.

Soms zijn er specifieke functionarissen die de taak hebben om de leefbaarheid in en rondom een woonvorm te bevorderen. Bij Parnassia is dat een sociale conciërge, voor de leefbaarheid in de woonvoorziening zelf; in Tilburg wordt een buurtontwikkelaar ingezet die zich meer richt op de verbinding met de wijk.

4.2 Toevallige ontmoetingen stimuleren

Naast de menselijke steun, kan ook de fysieke omgeving zo worden ontworpen dat dit inclusie en ontmoetingen tussen burgers stimuleert ([zie casus Hart van Vathorst](#)).

“Je kunt mensen niet verplichten naar elkaar om te zien, maar je kunt het wel aantrekkelijk maken.”

Een aantal leerpunten uit presentaties in het waardenetwerk:

- Zorg voor een prettige woonomgeving met voldoende groen en plekken waar mensen zich kunnen ontspannen.
- Bij nieuwe projecten: richt de omgeving samen met bewoners en betrokken instanties in; formuleer gezamenlijke kernwaarden die als basis dienen.
- Kijk naar mogelijkheden om voorzieningen te combineren zodat verschillende bewonersgroepen elkaar op een natuurlijke manier treffen.

Casus Hart van Vathorst

In het Hart van Vathorst wonen mensen met NAH, dementerende ouderen en jongeren met een licht verstandelijke beperking. Er is ook een kerk, een kinderdagverblijf, een horecavoorziening met dagbesteding en een stiltecentrum. Het complex is zo ingericht dat die toevallige ontmoetingen stimuleert. Alle voorzieningen zijn bereikbaar via een gezamenlijke entree waar mensen elkaar vanzelf tegenkomen. Het complex biedt tevens onderdak aan bingo-avonden, bijeenkomsten van vrijwilligersorganisaties en de ondernemersvereniging. Het Hart van Vathorst is ontstaan vanuit samenwerking tussen de kerk, het kinderdagverblijf en organisaties voor ouderen- en gehandicaptenzorg.

Zij hebben gezamenlijk kernwaarden geformuleerd: ontmoeten, geloven, groeien, leven. Aan het begin was nog niet alles organisatorisch en financieel afgedekt, maar partijen verbonden zich met elkaar in het vertrouwen dat het goed zou komen.

4.3 Investeren in een leefbare wijk voor iedereen

Veel organisaties zijn verantwoordelijk voor het goed samenleven in de wijk: zorginstellingen, welzijnsorganisaties, woningcorporaties, politie, de gemeente. Al deze partijen zijn wederzijds afhankelijk van elkaar. Een belangrijke verantwoordelijkheid voor gemeenten is de samenwerking te faciliteren en te ondersteunen.

Adviezen uit het waardenetwerk voor een goede samenwerking zijn:

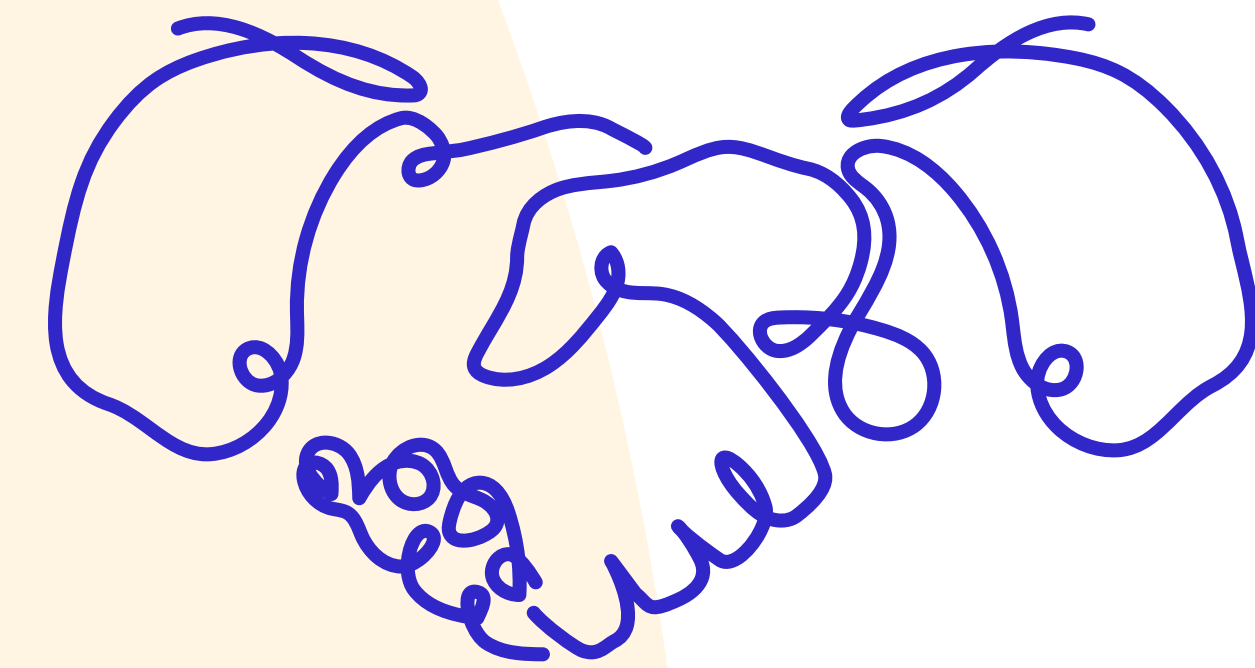
- Focus niet op het belang van de eigen organisatie, maar op het belang van de bewoners, de straat of de buurt.
- Wees flexibel en ontwikkel een inclusief aanbod, waarbij professionals vanuit verschillende organisaties elkaar aanvullen en snel kunnen vinden.
- Werk vanuit gedeelde kernwaarden of leidende principes en veranker die op uitvoerend en bestuurlijk niveau.

- Leer elkaar kennen. Welke geschiedenis hebben organisaties, wat is hun missie, met welke dilemma's hebben ze te maken?
- Als het om privacy en het delen van informatie gaat, kijk vooral naar wat er wél kan.

Casus Moderne Devotie Nijmegen

Moderne Devotie is een initiatief in Nijmegen van een aantal woon-, zorg- en welzijnsorganisaties die uit hun eigen hokje zijn gestapt om te gaan samenwerken. De primaire vraag voor hun professionals is niet meer 'Is het wel onze taak?', maar 'Wat is er nodig in de wijk?' De organisaties investeren veel tijd om elkaar beter te leren kennen; die tijd betaalt zich terug in korte lijnen in de samenwerking. Voor projecten gericht op ontmoetingen tussen bewoners gaat men in zee met sociale ondernemers. Die combineren deze activiteiten vaak met horeca of dagbesteding om ze ook op langere termijn betaalbaar te houden.

5. Het lokale en (boven) regionale perspectief

Ook op lokaal en regionaal niveau is samenwerking het sleutelwoord. Gemeenten, woningcorporaties en zorgorganisaties zullen elkaar moeten vinden om de woonopgave voor aandachtsgroepen te beantwoorden. De formele verantwoordelijkheid ligt bij gemeenten, maar zij zijn verplicht onderling samen te werken en met andere partners regionale woonzorgvisies te ontwikkelen.

5.1 Samenwerken is noodzaak

In het waardenetwerk is de noodzaak tot (boven) regionale samenwerking meermalen aan de orde gekomen. In elke regio is de woonopgave complex. Het risico bestaat dat iedere organisatie voor de eigen doelgroep lobbyt. In dat geval wordt degene met de hardste stem gehoord en ontstaat er geen evenwichtige verdeling over gemeenten en doelgroepen. Het is daarom slimmer voor (grote) aanbieders van ggz en beschermd wonen om zich te verenigen en met elkaar te zoeken naar passende woonzorg oplossingen. En zich aan te sluiten bij regionale woonzorgvisies.

5.2 Doelgroepen die moeilijk huisvesting vinden

In regionale woonzorgvisies worden onder meer afspraken gemaakt over spreiding van huisvesting voor aandachtsgroepen over gemeenten. Vanuit de ggz is het voor sommige groepen cliënten moeilijk huisvesting te vinden, bijvoorbeeld voor mensen met een dubbeldiagnose of mensen die aangewezen zijn op een beveiligde woonvorm. Zij worden nu vaak ‘rondgepompt’ in het systeem zonder dat er een duurzame oplossing is. Maar net als iedereen hebben zij recht op wonen. Het gaat om kleine aantallen personen voor wie alleen in regionale of bovenregionale afstemming een oplossing te vinden is.

Wanneer het gaat om mensen met een Wlz-indicatie, zou Het zorgkantoor hierin een leidende rol moeten nemen.

5.3 Eigen vastgoed als stukje van de puzzel

Ggz-aanbieders zijn niet alleen een vragende partij. Vaak beschikken zij over eigen vastgoed en kunnen ze ook deel van de oplossing zijn. Instellingen zoeken naar constructies die enerzijds passen bij de woonbehoeften van hun cliënten en anderzijds financieel rendabel zijn. Soms is het mogelijk vastgoed om te bouwen zodat het weer geschikt wordt voor eigen cliënten. Maar uitruil van vastgoed met woningcorporaties kan ook een oplossing zijn. De lokale of regionale puzzel kan alleen worden opgelost als alle partijen hun stukjes bij elkaar leggen.

Casus Rivierduinen

Rivierduinen heeft een groot werkgebied met veel gemeenten en een aantal zorgkantoren. “Omdat er weinig alternatief is, kijken we vooral hoe we op onze eigen terreinen bestaande voorzieningen creatief kunnen aanpassen aan de wensen van deze tijd? Daarnaast zetten we ons eigen vastgoed in als wisselgeld naar woningcorporaties; we leveren een aantal woningen in die niet meer bij onze doelgroep passen en hopen daar nieuwe woonvormen voor terug te krijgen. Maar eigenlijk moet je die puzzel met meer partijen gezamenlijk maken en dat gebeurt nog te weinig.”

6. Samenvattend

In de zoektocht naar volwaardig burgerschap in wonen en woonvormen, komen we zo tot de volgende leidende principes:

1. **Behoud van Thuis:** We erkennen de kracht van thuis. Mensen met een zorgvraag verhuizen we niet zomaar, tenzij daar een uiterst gegronde reden voor is. Een thuis is een essentieel deel van volwaardig burgerschap.
2. **Onvoorwaardelijk Recht op Wonen:** Het recht op wonen is onvoorwaardelijk. Laten we mensen met psychische problematiek niet belasten met extra voorwaarden om een eigen plek te krijgen. Iedereen verdient een thuis, vrij van onnodige obstakels.
3. **Samenwerking en Oplossingsgericht Denken:** We zijn toegankelijk voor wijkbewoners en professionals. Samen zoeken we naar oplossingen bij problemen rond een cliënt. In verbondenheid vinden we veerkracht en duurzame oplossingen.
4. **Respectvolle Taal:** Laten we aandacht besteden aan onze taal. Woorden als instroom, doorstroom en uitstroom doen eerder denken aan goederen dan aan mensen. Onze woorden moeten de menselijke waardigheid weerspiegelen.

Samen vormen deze principes de basis voor een samenleving waarin iedereen het recht heeft om een thuis te hebben, ongeacht de uitdagingen die ze het hoofd moeten bieden.

Verantwoording

Auteurs:

Nic Vos-de Wael, bureau Lenz

Liesbeth van Gent, netwerkcoördinator Volwaardig burgerschap

© December 2023

Liesbeth van Gent,
Netwerkcoördinator
waardennetwerk Volwaardig
Burgerschap

Beluister de podcast: [volwaardig burgerschap vanuit 6 perspectieven](#).
Of bekijk het [videoverslag](#) van de live bijeenkomst in 2023 in Utrecht.

